Makâsıdü'ş Şerîa

*Nurşen YÜKSEL

Özet

Yeryüzündeki modern hukuk sistemlerinde, din ve ahlak sistemlerinin kurallarında ve dahi İslam hukukunun kaynakları olan Kur'an ve Sünnetin koyduğu kurallarda bir takım gayelerin gözetildiği görülmektedir. İlk olarak İslam hukuku özelinde hüküm koyarken kullanılacak bir yöntem olarak Makâsıdü'ş Şeria'nın tanımı ve bilinmesinin öneminden bahsedilmiştir. Daha sonra gayenin yani korunması hedeflenen yarar bakımından yapılan üçlü tasnife ve "zarûriyyâtı hamse" olarak terimleşen beş temel yarara değinilmiştir. Sonuç olarak ise İslam hukukunda gözetilen bu kaidenin, günümüz şartları ışığında sağlayacağı fayda konusunda görüşler beyan edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *fıkıh, gaye,maslahat, zarûriyyat*

Giriş

Toplum düzenini sağlayabilecek, toplum içerisinde yaşayan bireyin kişisel olarak ya da topluma ilişkin yaşadığı problemlere çözüm üretebilecek hükümlerin varlığı için, bu alanda çalışan kimselerin hukukun gerçekleştirmeyi istediği hedef ve amaçları kavraması gerekecektir. Bu noktadan hareketle İslam Hukukunda da alimler, amaç unsuru üzerinde durmuştur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in bir çok ayetinde evrende bir nizam bulunduğu, hiçbir şeyin boşuna yaratılmayıp bir amacının bulunduğu ve yaratılanların insanın hizmetine verildiği[1] vurgusu

* TÜRGEV Akademi VI. Aşama, nursenyuksel05@gmail.com
[1] Ertuğrul Boynukalın, "Makâsıdü'ş Şerîa", *DİA*, XXVII, 423.

dikkat çekmektedir. İslam âlimlerinin çoğunluğu da Allah'ın koyduğu bütün hükümlerde birtakım ana gayeleri hedeflediği ve bu gayelerin insanlar için fayda sağlama, onları zarardan koruma ve dünyayı şerlerden temizleme noktasında birleştiği hususunda ittifak etmişlerdir.[2]

İslam hukukunda nasların anlaşılması ve olaylara uygulanması ya da hakkında nas bulunmayan durumlarda hüküm verilebilmesi için gözetilebilecek bazı ilkelerin olması gerektiği savunulur. Bu durum hem ihtilafları azaltacak hem de doğru ve tutarlı ictihadların yapılmasını sağlayacaktır.[3] İslam hukuk düşüncesinde gaye konusuna en geniş yer veren hukukçu olduğu tartışmasız olarak kabul edilen Şatıbî de, şer'i hükümlerde katiliği sağlayacak bir delil aramış ve bu katiliği şer'i gayelerde bulmuştur.[4]

Bu bağlamda karşımıza çıkan ilk kavramlardan birisi olan Makâsıdü'ş Şeria, "dinin gayeleri" anlamını taşır. Daha sonra İslam hukukçularının ağırlıklı olarak ele alması sonucunda "dini-hukuki düzenlemelere hakim olan amaç unsurunu" ifade eden bir tabir haline gelmiştir.[5] Şatıbî, dini ve hukuki hükümlerin konulmasında müctehidde bulunması gereken nitelikler ve dolayısıyla ictihad etmenin ilk şartı olarak "Şeriatın maksatlarını derinlemesine bilmek", ikinci ve son şart olarak da "makâsıd bilinci üzerine kurulmuş bir hüküm çıkarma gücüne sahip olmak" gerektiğini savunur.[6]

İslam teşrîinin ana gayeleri, korunması hedeflenen yararın önem derecesine göre üçlü bir tasnifle düzenlenmiştir.[7] Bunlar "Zarûriyyât, hâciyât ve tahsîniyyât"tır.

---

[2] Zekiyüddin Şabân, *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-fıkh)* (trc. İbrahim Kâfi Dönmez), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018, s. 534.
[3] Ali Pekcan, "Makâsıdü'ş-Şeria Bilgisinin Önemi," *Marife*, 2002, sy. 2, s. 219-227, s. 219.
[4] Ertuğrul Boynukalın, *İslam Hukukunda Gaye Problemi* (doktora tezi, 1998), Marmara Üniversitesi, s. 19-20.
[5] Boynukalın, "Makâsıdü'ş Şerîa", *DİA*, XXVII, 423.
[6] Ahmet Raysûnî, "Makâsıd ve İctihat Şatıbî Merkezli Bir Bakış (trc. Ahmet Yaman)," *Diyanet İlmi Dergi*, 2003, sy. 3, s. 65-86, s. 66.
[7] Boynukalın, "Makâsıdü'ş Şerîa", *DİA*, XXVII, 424.

1. Zarûriyyât

"Zarûriyyât, en üst düzeydeki yararları, yani toplumun varlığı ve dirlik düzenliği için vazgeçilmez temel hak ve değerleri ifade eder."[8] Zarûriyyât kapsamında gözetilmesi gereken ilkeler, dinin gönderilişinin asıl amacıdır ve bu ilkeler ortadan kalktığında din de ortadan kalkmış olur[9] ifadeleriyle kavramın tanımı açısından çeşitli yorumlar yapılmıştır. "Gazzâlî ise zarûriyyâtı beşe ayırarak dinleri, canları, akılları, nesilleri, malları korumak kullar açısından dinin zarûrî maksatlarıdır demektedir."[10]

Dinin gönderilişinin asıl amacı olarak kabul edilen zarûrî ilkelerin Kur'an'ı Kerim'de Mümtehine suresinin 60. ayetinden hareketle şekillendiğini görmekteyiz. *"Ey Peygamber! Mü"min kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, hiçbir iyi işte sana karşı gelmemek konusunda sana biat etmek üzere geldikleri zaman, biatlerini kabul et ve onlar için Allah"tan bağışlama dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."* Hz. Peygamber'in ashâbından biat alırken bağlı kalacakları ilkelerden bahseden bu ayetin zarûriyyâta işaret ettiği usul bilginlerince kabul edilmiştir.[11]

İlk olarak, *dinin korunması* ilkesinin bahsi geçen ayette Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak ve Rasûlüne karşı gelmemek olarak tevhîd ve nübüvvet bağlamında incelendiği görülmektedir. Zina etmemek, çocuklarını öldürmemek ve iftira uydurmamak da *nesli ve canı koruma* ilkesi kapsamında değerlendirilir.[12] *Malı koruma* ilkesinin ayetteki görünüm şekli ise hırsızlık yapmamanın şart olarak sunulmasıdır. *Aklı korumak* ilkesi kapsamında ise iman edenin

---

[8] Boynukalın, "Makâsıdü'ş Şerîa", *DİA*, XXVII, 435.
[9] Gönül Seyis, *Kur'an Kıssalarında Makasıd-ı Şeria* (yüksek lisans tezi, 2012), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, s. 45.
[10] İsmail Hakkı Gürdeniz, *Makâsıdü'ş-Şeria Açısından İslam'da Evlilik* (yüksek lisans tezi, 2018), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, s. 12.
[11] Ali Pekcan, "Makâsıd Teorisinin Temel Parametreleri," *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2004, sy. 3, s. 113-142, s. 130.
[12] Gürdeniz, *Makâsıdü'ş-Şeria Açısından İslam'da Evlilik*, s. 12.

aslında fıtratını koruduğu düşüncesiyle, iman eden her mü'minin, bu noktada aklın korunması ilkesini de gerçekleştirdiği söylenmektedir.[13]

Kur'an'ı Kerim'e bakıldığında aslında hemen her ayetin bu beş temel ilkeyi korumaya yönelik olduğu karşımıza çıkacaktır. Ancak burada ayrıntılı bir şekilde bu ilkelerin üzerinde durulmayacaktır. Son olarak bu ilkelerin aslında sadece İslam dinine özgü olmadığı fikrini Pekcan şu ifadelerle dile getirmektedir:

> "Bu zarûrî beş temel ilkenin, hem "insan hakları teorisinin" hem "doğal hukuk" öğretisinin vahye dayalı ve insan doğasına uygun "asli unsurlarını oluşturduğunu söyleyebiliriz." Bu "insan" merkezli, ideal hukuku temsil etmeye en elverişli temeldir. Bu beş ya da altı genel prensipten oluşan "ideal" hukuk zemini bütün insanların mutluluğunu sağlayacak bir referans olabilir."

2. Hâciyât

Bu sınıflandırmada ikinci maksat olarak değerlendirilen hâciyyât, insanların yaşantılarını kolaylık içinde ve sıkıntıya düşmeden sürdürebilmek için muhtaç oldukları düzenlemeler[14] anlamında kullanılmaktadır. Bu düzenlemeler olmadığı takdirde zarûriyyâtın korunamadığı hallerdeki gibi toplum düzeni bozulmaz ancak insanlar zorluk ve sıkıntı ile karşılaşır. Bu tür faydaların sağlanması için konulmuş hükümlere örnek olarak abdest için su bulunamadığı takdirde teyemmüm alınması, yolculuk esnasında dört rekatlık namazların kısaltılması, normal ihtiyaçlara ait davranışların helal kılınması[15], satım ve kira vb. akidlerin meşru kılınması[16] sayılabilir.

3. Tahsîniyyât

Tahsîniyyât kapsamındaki hükümler için yapılan tanımlama ise hayatı güzelleştirmeyi hedefleyen ve insanı mükemmeli aramaya teşvik eden düzenlemeler ve bunların sağladığı

---

[13] Seyis, *Kur'an Kıssalarında Makasıd-ı Şeria*, s. 46.
[14] Şabân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, s. 536.
[15] Şaban, *İslam Hukuk İlminin* Esasları, s. 547.
[16] Boynukalın, "Makâsıdü'ş Şerîa", *DİA*, XXVII, 425.

faydalar[17] olarak karşımıza çıkar. Kemâliyyât olarak da isimlendirilen bu terim, kâmil insan, üstün ahlak ve güzel davranış nitelendirmelerinin gerekli kıldığı durumlardır.[18] Bu kapsamdaki hükümler, zarûriyyât ve hâciyyâttan olan aslî maslahatları ahlaki yönden en üst seviyeye taşıma amacına yöneliktir.[19] Bunlara örnek olarak temizlikle ilgili hükümler, yeme içme adabı, pis şeylerin satılmasının yasak olması gibi konular gösterilebilir.[20]

Sonuç

Makâsıdın en önemli konusu, nihai hedefi ve büyük faydası olarak, hukuk düzenini korumak ve hükümlerini ictihad ile tespit etmedeki etkisini ve dolayısıyla bu hukuk düzeninin ışık tutup yönlendirdiği doğrultuda yürümek tepit edilmiştir.[21] Bu ifadeyi daha iyi anlamamıza yardımcı olacak açıklama Pekcan'dan gelmektedir. Müctehidin, hukukun gayelerini bilmesinde teorik ve pratik olmak üzere üç temel yarardan söz eder. Bunlardan ilki nasların doğru anlaşılıp yorumlanmasıdır. Gayelerin bilinmesi hem nasların anlaşılıp olaylara uygulanmasında hem de hakkında nas bulunmayan durumlarda hüküm verilmesinde en önemli vasıtadır.[22] İkinci olarak Pekcan makâsıdı, hukuki problemlerin çözümünde yeni bir yöntem olarak nitelendirir. Türk Medeni Kanununda da yer alan benzer ifadelerle, hakkında açıkca bir emir veya nehyin bulunmadığı durumlarda İslam hukukunun genel amaçları ve taşıdığı ruh dikkate alınarak bir hüküm verilmesi gerektiği savunulur. Zikredilen son yarar ise mükelleflere psikolojik ve moral destek sağlaması açısından değerlendirilmiştir. Nitekim Gazzâlî, zihnin, bir hüküm ile onun dayandığı gerekçe ve gayeleri arasındaki bağlantı ve ilgileri tesbit edip bir hukûkî neticeye

[17] Gürdeniz, *Makâsıdü'ş-Şeria Açısından İslam'da Evlilik*, s. 19.
[18] Şabân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, s. 537.
[19] Seyis, *Kur'an Kıssalarında Makasıd-ı Şeria*, s. 57.
[20] Boynukalın, *İslam Hukukunda Gaye Problemi*, s. 97.
[21] Raysûnî, "Makâsıd ve İctihat" s. 65.
[22] Pekcan, "Makâsıdü'ş-Şeria Bilgisinin Önemi," s. 225.

varmasının önemine işaret ederek, bu çabanın, zihni aktif kılmakla kalmayıp, gönlü de tatmin edip yatıştıracağını belirtmiştir.[23]

Şâriin hükümleri vazetmedeki gayelerine atfedilen bu önemin nasların lafzi manalarının tamamen ortadan kaldırması gibi bir soruna yol açacağı endişesiyle âlimlerin, ihtiyatlı davranarak bazı sınırlamalar getirmiş olmaları da değerlendirilmelidir. Ancak Hulefa-i Raşidin ve özellikle de Hz. Ömer döneminde değişen toplumsal şartlar karşısında da gai ictihada başvurulması sonucunda günümüz meseleleri açısından da yönlendirici olacak pek çok ictihatla karşılaşmaktayız.[24] Bu noktada makâsıdın sağlayacağı yarar ve istismar edilmesine karşı alınacak tedbirler arasında bir denge kurmak maksadıyla; anlamı ve sübûtu kesin olan Kur'an ve sünnet naslarını ve üzerinde ilk dönemden itibaren bütün İslam âlimlerinin icmâ ettikleri hususları makâsıd konusunda sınırlayıcı ölçüt olarak kabul etmek gerekmektedir.[25]

Yukarıda zikrettiğimiz tüm ilkeler ve yararlar doğrultusunda, sınırlayıcı ölçütleri de dikkate alarak, yapılacak olan mzkâsıd çalışmaları ve bunun ışığında ortaya çıkacak olan ictihatlar İslam hukukunun yenilenmesi ve günümüz şartlarına uyarlanması bakımından bu çabaların en önemli bölümünü teşkil edecektir.[26]

---

[23] Pekcan, "Makâsıdü'ş-Şeria Bilgisinin Önemi," s. 226.
[24] Boynukalın, *İslam Hukukunda Gaye Problemi*, s. 176.
[25] Boynukalın, "Makâsıdü'ş Şerîa", *DİA*, XXVII, 426.
[26] Boynukalın, *İslam Hukukunda Gaye Problemi*, s. 177.

Kaynaklar

Boynukalın, Ertuğrul. “Makâsıdü’ş Şerîa”, *DİA*, XXVII, 423-427.

----------. *İslam Hukukunda Gaye Problemi* (doktora tezi, 1998). Marmara Üniversitesi.

Gürdeniz, İsmail Hakkı. *Makâsıdü’ş-Şeria Açısından İslam’da Evlilik* (yüksek lisans tezi, 2018). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.

Pekcan, Ali. “Makâsıd Teorisinin Temel Parametreleri.” *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2004, sy. 3, s. 113-142.

----------. “Makâsıdü’ş-Şeria Bilgisinin Önemi.” *Marife*, 2002, sy. 2, s. 219-227.

Raysûnî, Ahmet. “Makâsıd ve İctihat Şatıbî Merkezli Bir Bakış (trc. Ahmet Yaman)” *Diyanet İlmi Dergi*, 2003, sy. 3, s. 65-86.

Seyis, Gönül. *Kur’an Kıssalarında Makasıd-ı Şeria* (yüksek lisans tezi, 2012). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi.

Şabân, Zekiyüddin. *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usûlü’l-fıkh)* (trc. İbrahim Kâfi Dönmez). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018.

El-Halîl Şehrindeki Filistin-İsrail Çatışması

Nurseda Dayı

Giriş

Halîl şehrinin kuruluşu milattan önce iki binli yıllara dayanır ve tarihin en kadim şehirlerden biri olarak geçer. Günümüzde Filistin'in işgal altındaki Batı Şeria bölgesinde, Kudüs'ün 35 km güneyinde, Gazze'nin 55 km doğusunda ve Ölü Deniz olarak adlandırılan Lut Gölünün batısında yer alır. Nûfus ve gelişmişlik bakımından Filistin'in Batı Şeria'daki en büyük şehridir.[1] Filistin Merkez İstatistik Bürosunun yaptığı sayımlara göre Halîl şehrinin 711,223 toplam nüfusunun yaklaşık 700'ü Yahudi azınlıktan, çoğunluğu ise Filistinli Araplardan oluşmaktadır.[2] Sahip olduğu sulak ve bitek arazileri nedeniyle tarih boyunca çeşitli işgallere uğramış ve birçok devletin hakimiyeti altına girmiştir.[3] Müslümanlar için Halîl şehrinin önemi sadece siyasi veya jeopolitik nedenlere dayandırılamaz. Bilakis şehre verilen önem tarihi süreçte peygamberlerin tevhit mücadelelerine şahitlik etmesi ve kabirlerinin halen orada bulunmasından kaynaklanmaktadır. Şehrin Yahudiler için önemli bir mevkide bulunmasının nedeni ise üç kutsal ata olarak isimlendirdikleri Hazreti İbrahim, İshak ve Yakup peygamberlerin hayatlarını belirli bir dönemini burada geçirmesi ve Hz. Davut'un bu şehirde kral olarak mesh edilip Yahudi halkına yedi yıl altı ay krallık yapmasıdır. Halîl şehri Müslümanlar için Mekke, Medine ve Kudüs'ten sonra dördüncü, Yahudiler için de Kudüs'ten sonraki en kutsal ikinci şehirdir. İbrahimi dinler açısından kutsal olan bu şehir, kurulduğu dönemden günümüze kadar oluşan bilgi ve tecrübe birikiminin bir sonucu olarak birçok tarihi eser barındırmaktadır. En önemlilerinden biri Hz. İbrahim, İshak, Yakub ve eşlerinin kabirlerinin bulunduğu Harem-i İbrahim'dir. Şehir ve camii ismini Allah'ın halîli (dostu) olarak bilinen Hz. İbrahim'den almıştır. Halîl, Allah'ın dostu anlamındaki Halîlullâh'ın kısaltımıdır. Yahudi akidesinde de şehrin ismi İbranice arkadaş anlamına gelen Hebron olarak geçer.

Günümüzde Halîl şehrini içerisine alan Filistin toprakları Araplar ve Yahudiler arasında paylaşılamamaktadır. Semavi dinler açısından önemli görülen bu şehirde otorite ikiye bölünmüş durumdadır: 170,000 Filistinlinin yaşadığı H1 bölgesini yöneten Filistin Özerk Yönetimi ve 30,000 Filistinliye ek 700 Yahudinin yaşadığı H2 bölgesinde güç sahibi İsrail Devleti. Halîl şehri de geriye kalan Filistin toprakları gibi 1967 yılında İsrail tarafından işgal edilmeye başlanmıştır. İsrail işgal ettiği bölgelerde kalıcı hale gelebilmek için "yerleşim

---

[1] Mustafa L. Bilge, "Halîl", *DİA*, 15, s. 307-309

[2] Palestinian Central Bureau of Statistics, Şubat 2018, http://www.pcbs.gov.ps/portals/_pcbs/PressRelease/Press_En_Preliminary_Results_Report-en-with-tables.pdf Erişim tarihi: 21/08/2019

[3] Bilge. "Halîl", 307.

birimleri" adını verdiği siteler inşa ederek, Yahudi nûfusunu arttırmaya çalışmıştır. İsrail'in bu yerleşim siyaseti Filistin yerli halkı ile Yahudi yerleşimciler arasında süregelen anlaşmazlıklara neden olmuştur.

Tarihi Süreçte Halîl Şehri

Eski Ahit'te Halîl şehrinin adı "dördün şehri" anlamına gelen "Kiryât Arba" olarak geçmektir.[4] İsimlendirmenin kökeni şehrin dört tepe, dört köyün birleşmesiyle oluşmasına veya orada gömülü olan dört çifte dayanmaktadır. Bu kişiler Hz. Adem ve Havva, Hz. İbrahim ve Sare, Hz. İshak ve Rebeka, Hz. Yakup ve Lea'dır. Milattan önce ikinci bin yılın ilk yarısında Filistinlilerin ataları olan Kenanilerin bölgeye yerleşmesi Halîl şehrinin kuruluşu olarak kabul edilmektedir.

Yahudi geleneğinde bu şehrin önemli olması Atababalar olarak isimlendirdikleri İbrahim, Yakup ve İshak'ın kabirlerinin burada olması ve Davut'un Krallığına ilk başkentliği yapmasına dayanmaktadır. Eski Ahite göre Hz. İbrahim ve eşi Sâre M.Ö. 19. yüzyılda Halîl şehrine gelerek Mamre meşeliğine yerleşmişlerdir.[5] Hz İbrahim, 117 yaşındaki eşi Sâre vefat edince onu defnetmek için uygun bir yer aramaya başlar. Yahudi geleneğinde Atababalar Mağarası yada Eski Ahitteki isimlendirmeyle Machpelah mağarasını Hititli Efron'dan satın alarak daha sonra kendisi, oğulları ve onların eşleri için kabir olacak olan bu yere Sâre'yi defneder.[6] Bu sebepledir ki Yahudiler Harem-i İbrahim kendilerine ait ilk toprak parçası olarak kabul eder. Hz. Davud ise milattan önce birinci bin yılın başlarında Rabbin emriyle Hebron'a gitmiş, kral olarak seçilerek hükümranlığını bu şehirde başlatır.[7]

Hz. Ömer'in halife olduktan sonra İslam topraklarını genişletmek amacıyla fetihler gerçekleştirdiği bilinmektedir. Bu fetihler sonucu M.S. 638 yılında Halîl şehrini de içerisine alan Filistin topraklarında Müslüman hakimiyeti başlamış ve 1099 Haçlı Ordularının işgaline kadar sürmüştür. 1187 yılında Selahaddin Eyyûbi tarafından şehir Haçlılardan alınmış, 1260'da ise Memlüklüler tarafından fethedilmiştir.[8] Şehir Romalıların hakimiyetindeyken Machpellah mağarasının bulunduğu alanın üzerine kilise inşa edilmiştir. İslam fetihlerden sonra bu kilise yıkılarak yerine mescid inşa edilmiştir. Mukaddesatı yüksek bu şehre Emevîler ve Abbasiler döneminde şehirde birçok imar çalışması yapılmıştır.

---

[4] Yeşu 14/15
[5] Yaratılış 13/18
[6] Yaratılış 23/9, 23/11
[7] Samuel 5/3
[8] Bilge. "Halîl" 307.

Haçlı seferleriyle şehrin yönetimini ele alan Haçlılar, Abbasiler döneminde inşa edilen mescidi yıktırmış ve yerine kilise bina etmişlerdir. Ancak Eyyûbiler şehri fethettikten sonra yeniden camii inşa etmişler ve bu inşa edilen yapı günümüze kadar ulaşmıştır.

Bölgedeki Osmanlı hakimiyetini başlatan padişah ise 1517 yılında Yavuz Sultan Selim olmuştur. Şehri fethettikten sonra peygamberlerin kabirlerine ziyaretlerde bulunmuş, Halîl Camiisi ve etrafında bulunan bir çok yapıyı tamir ettirmiştir. Şehir, Osmanlı Devleti'nde her daim önemli bir mevkide tutulmuş ve hakimiyet süresince bölgeye çeşitli imar ve hizmet faaliyetlerinde bulunulmuştur. I. Dünya Savaşının sonlarına doğru Arapların Osmanlı Devleti'ne karşı isyan bayrağını çekmesiyle, Osmanlı bu topraklardan geri çekilmiş ve bölgede İngiliz manda yönetimini kurulmuştur. 1917 senesinde manda ve himaye sisteminin kurulmasıyla Osmanlı Devleti'nin Filistin üzerindeki fiili hakimiyetini sona ermiştir. 1922 yılında İngiliz manda ve himaye yönetiminde, Halîl şehri mandanın güney kesimine bağlı bir idare merkezine dönüştürülmüştür.[9]

Planlı Göç Hareketleri

Tarih boyunca Halîl şehrinde olduğu gibi Filistin toprakları üzerinde Yahudi nüfûsu demografik olarak seyretmiştir. M.Ö. 586 tarihinde Yehuda krallığının sona ermesiyle 1967 İsrail işgaline kadar geçen süreçte Filistin toprakları üzerinde herhangi bir Yahudi hakimiyeti oluşmamıştır. Tarihi sürece bakıldığında Yahudiler, Rablerinin onlara vaat edildiği kutsal topraklar üzerinde hakimiyeti ele geçiren otoriteler tarafından zaman zaman sürgün edilmişlerdir. Romalılar Kûdüs'ü fethettikten sonra Yahudileri kontrol altında tutamamışlar ve buna binaen çıkardıkları isyanı bastırmak için Yahudilerce kutsal kabul edilen Süleyman Mabedini yıkmışlardır. Bunun sonrasında ise Filistin içerisinde yaşayan Yahudiler, bu topraklardan zorla çıkarılmışlardır. Buna benzer bir durumda yine Haçlı seferleriyle Filistin'in ele geçirilmesiyle olmuştur. Yönetimi ele alan haçlılar Yahudileri şehirden sürgün etmişlerdir.[10] Tarih boyunca Yahudilere yönelik baskılar sadece bu coğrafya ile sınırlı kalmamış, yaşadıkları topraklar üzerindeki yönetimler tarafından hep geri planda bırakılmışlardır. Ancak, bu geri planda kalma durumu Müslümanların yönetimi altında söz konusu olmamıştır. Nitekim kutsal saydıkları Filistin toprakları üzerinde Müslümanlar idaresinde iken mesken tutabilmişler ve refah içinde yaşayabilmişlerdir. 1914 yılında

---

[9] Bilge. "Halîl" 307.
[10] Salime Leyla Gürkan, "Yahudilik", *DİA*, 43, 226-232.

Osmanlı Devleti tarafından yapılan nüfûs sayımı verilerine göre Halîl şehrinde 55,720 Müslüman nüfûsuna karşılık 721 Yahudi yaşamaktaydı.[11]

I.Dünya Savaşının sonlarına doğru politik camiada tanınmaya başlayan Siyonizm ideolojisi, diasporada yaşayan Yahudiler için bir kurtuluş fikri haline gelmeye başlamıştı. Avrupa ve Rusya'da Yahudilerin üzerindeki baskıların artmasıyla, siyonizm fikri yükselişe geçmiş ve bu şiddet eylemleri kendilerine ait bir devlet kurma fikrini güçlendirmiştir. 1917 yılında o zamanın Britanya dışişleri bakanı Alfred Balfour'un yayınladığı bildiriyle Yahudilere Filistin'de bir devlet kurulma izni vermişti. Bu doğrultuda manda yönetimi tarafından Yahudilere toprak satılmış ve dünyanın çeşitli yerlerinden bu topraklara göçler başlatılmıştı. Bu dönemde Halîl'i de içerisine alan Filistin topraklarında dramatik demografik değişiklikler meydana gelmiştir. Manda dönemi öncesi şehrin nüfusu 16,577 iken planlı göç hareketleriyle 1931'de 17,531'e ve 1945'te ise 24,560' yükselmiştir.[12] Günümüzde ise bu rakam Müslüman Araplar için 700,000 dolaylarında iken Yahudiler için yerleşim birimindekilerle birlikte 8,000 civarındadır.[13] Siyonizm fikriyle gelen bu nûfus arttırma politikalarının Halîl şehrinde başarılı olmasının en büyük nedenlerinden biri ise şehrin Yahudi dini kimliğindeki gücü olmuştur.

Yahudi Göçü Sonrası

Osmanlı Devleti yönetiminde asırlar boyu barış ve huzur içinde bir arada yaşayan Arap ve Yahudiler, Siyonizm fikri ile birbirlerine düşürülmüş ve bu durum iki taraf içinde kaçınılmaz zorluklara neden olmuştur. Yahudileştirme faaliyetleri sonucu bölgede çok sayıda yerleşimcinin ikamet etmeye başlaması Filistinli Arapları rahatsız eden bir durum haline gelmişti. Yahudilerin devlet kurma fikirleri Arap halkı korkutmuş ve huzursuz etmiştir. Artan huzursuzluk Kudüs şehrinde kendilerince kutsal olan mekanlar da hak iddia etmeye başlamaları ile daha da güçlenmiş Arap Filistin halkı tarafından toprak bütünlüklerine aykırı görülmüştür. Bu durum Arapların saldırgan bir tutum sergilemelerine ve zaman geçtikçe yerleşimciler ile aralarında karşılıklı şiddet eylemlerinin yaşanmasına neden olmuştur. Gergin ve huzursuz ortamın yarattığı eylemlerin İbrahimi dinler açısından ehemmiyetli olan Halîl şehrinde de hissedilmesi kaçınılmaz olmuştur. Aynı şekilde Kudüs'te olduğu gibi, Harem-i İbrahim üzerinde hak iddia etmelerinden korkan Arap halk, Kudüs'te yaşanan olaylar

---

[11] Enes, Şeyma Nur, "Halil Şehrinde İsrail'in Kurduğu Yerleşim Birimleri Ve Şehri Yahudileştirme Çabaları", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2019), 34.
[12] Bilge. "Halîl" 309.
[13] Global Protection Cluster, "Protection Concerns and Humanitarian Impacts of Settlement Activity in Hebron city (H2)", Nisan 2014, Link: http://www.globalprotectioncluster.org/_assets/files/field_protection_clusters/Occupied_Palestinian/files/oPt_PC_factsheet_Hebron_City_H2_2014_EN.pdf Erişim tarihi: 22/09/2019

sonrasında şehirdeki Yahudilere yönelik karşıt bir tutum içerisine girmişlerdi. Bu tutumun fiili bir eyleme dönüşmesi ise 1929 yılında "Burak Devrimi" olarak isimlendirilen olayla gerçekleşmiştir. Arapların Yahudi mahallesine saldırması ile patlak veren olaylar sonucu 67 Yahudi hayatını kaybetmiştir.[14] Bu olay milliyetçilikte aşırıyı giden bir şiddet eylemi olarak görülmüş ve kimi Araplar tarafından destek görmemiştir. Nitekim bu eylem sırasında bazı Yahudi aileler Arap komşularının evlerine sığınarak bu saldırılardan kurtulmuşlardır.[15] Bu olaylar sonrasında çok sayıda Yahudi, Halîl şehrinden göç etmek zorunda kalmıştır.[16] Daha sonralarda birkaç Yahudi aile şehre geri dönse de, İngiliz Mandater Yönetimi başka bir katliam olmasını önlemek amacıyla Yahudi aileleri şehirden göç ettirmiştir.

İsrail'in Halîl'i İşgali

Filistin'in kaderi 1947 yılında İngilizlerin şehri terk etmesi sonucu Birleşmiş Milletler'e bırakılmıştır. 1948 yılında alınan karar sonucu İsrail Devleti'nin resmen kurulmasıyla Halîl şehri dahil olmak üzere Filistin toprakları iki taraf arasında paylaştırılmıştır. Alınan karar doğrultusunda Filistin yedi bölgeye ayrılmış, bu bölgelerden üçü Araplara verilirken üçüde Yahudilere bırakılmıştır. Yafa sahil kesimi ise Yahudilere bırakılan bölge içerisinde Araplara ait bir bölge olarak kalmış, Kûdüs ve çevresine ise uluslararası bir statü verilmişti. Oransal olarak incelendiğinde bu kararlarla Filistin topraklarının %56,47'si Yahudilere verilmiş oluyordu. Ancak nüfûs verilerine bakıldığında Araplar Filistin'de çoğunluk durumundaydı. O dönemde Filistin toplam nûfusu 1.942,349 olarak hesaplanmıştı. Bu hesaplamalar doğrultusunda Müslümanların sayısı yaklaşık olarak 1.175,196 iken Yahudilerin nûfusu 15,000 civarındadır.[17] Bu orana rağmen Yahudilerin toprak çoğunluğuna sahip olması Filistinli Araplar tarafından kabul edilemez bir karar olarak değerlendirilmiş ve İsrail'e karşı savaş açılmıştır.

1948'de Arap-İsrail Savaşı'nın başlamasıyla, Mısır Halîl şehrinin kontrolünü ele almıştır. Daha sonra yapılan ittifaklarla bölge Ürdün Krallığına bırakılmıştır. O dönemde kente büyük oranda Arap nûfus göç etmiş ve bu ortam İsrail'in şehri işgal edeceği 1967 yılına kadar korunmuştur. 1967 yılının haziran ayında patlak veren 6 Gün Savaşı ile İsrail Batı Şeria'nın geri kalanı gibi Halîl şehrinin'de kontrolünü ele geçirmiştir.

---

[14] Israel Ministry of Foreign Affairs, "Hebron Historical Background and Statistics", Ocak 1996, Link:https://mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/hebron%20-%20background.aspx Erişim tarihi: 31/08/2019

[15] A.g.e.

[16] Enes, "Halil Şehrinde İsrail'in Kurduğu Yerleşim Birimleri Ve Şehri Yahudileştirme Çabaları", 28.

[17] M. Lutfullah Karaman, "Filistin", *DİA*, 13, 89-103.

Eski İsrail Başbakanı David Ben-Gurion 1967 yılı Temmuz ayında BBC'ye verdiği röportajında "Hebron (Halîl), Kudüs'ten daha fazla Yahudi'dir." "Kudüs 3,000 yıl önce Kral Davut zamanında Yahudileşmiştir ancak Hebron, İbrahîm'in gelişiyle 4,000 yıl önce Yahudi olmuştur"[18] diyerek Yahudilerin dini ve tarihi kimliğinde Hebron'un sadece ideolojik bir yer olmadığını göstermiştir.

Yahudi Yerleşimleri

Filistin topraklarının 1967 yılında İsrail tarafından işgali sonucu bölgede kalıcı hale gelebilmek ve göç eden Yahudilere yaşam alanı oluşturabilmek için inşa edilen siteler Yerleşim birimleri olarak adlandırılmaktadır. Bu yerleşim birimleri ile işgal altındaki şehirlerde denetimi sağlamak daha da kolaylaşmış ve bu sayede şehir içinde diğer kültürlerin izleri silinerek, şehirleri Yahudileştirmek daha kolay hale gelmiştir. İsrail bu yerleşim birimlerini gerek güvenlik ihtiyacını karşılaması için stratejik noktalara bina ederken gerekse ideolojik nedenlerden dolayı bölgede denetimi sağlamak istediği için oluşturmaya başlamıştır. Bu nedenle İsrail'in bu politikası güvenlik, siyasi, dini ve demografik gibi birçok gerekçe ile açıklanabilir.

Halîl şehri Yahudileştirme çabalarının -Batı Kûdüs hariç- en yoğun görüldüğü yerlerden birisi olarak nitelendirilebilir.[19] 1970 yılında ilk yerleşim birimi olan Kifâr Asyûn yerleşkesi İsrail parlamentosu aldığı kararla Halîl şehrinin yakınlarına kurulmuş ve verilen teşviklerle Yahudilerin o bölgeye göçü sağlanmıştır.[20] Kiryat Arba yerleşkesi, İsrail'in en önemli yerleşim birimlerinden biridir. Verimli arazilere sahip olması İsrail'e ekonomik bir destek sağlarken, Yahudi geleneğindeki dini gücü de insanların bu bölgeye göçünde önemli bir etken olmuştur. Bu göçler sonucu bölgeye çok sayıda yerleşimcinin gelmesi, Halîl şehrinin zaman zaman şiddet eylemlerine sahne olmasına neden olmuştur.

Halîl Katliamı

Her iki taraf içinde kutsal sayılan Hz. İbrahim Cami'yi içine alan bölge tansiyonun gergin olduğu yerlerin başında gelmektedir. Zira iki tarafında dini kimlikleri itibariyle önemli bir mevkide tuttuğu ve üzerinde hak iddia ettiği bu kutsal mekanda hakimiyet kurma düşüncesiyle gerek Yahudiler gerekse Araplar tarafından birçok eylem gerçekleştirilmiştir. En kanlılarından biri ise Amerikalı siyonist Baruch Goldstein tarafından Filistinli Araplara

---

[18] Randolph Churchill and Winston S. Churchill, *The Six Day War,*1967 p.199 citing 'The World at One' BBC radio, July 12, 1967

[19] United Nations, "The Humanitarian Situation in the H2 Area of Hebron City Finding of Needs Assessment", Nisan 2019. https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=https://www.ochaopt.org/sites/default/files/h2_spotlight_april_2019.pdf&chrome=true Erişim tarihi: 01/09/2019.

[20] Bilge. "Halîl" 309.

yönelik düzenlenen eylemdir. 24 Şubat 1994 tarihinde düzenlenen katliam Müslümanlar için Ramazan ayının 15'ine denk gelirken, Yahudilerin Pers zulmünden kurtuluşlarını kutladıkları Purim bayramına denk gelmekteydi. Goldstein, otomatik silahı ile Halîl Camiine gelerek sabah namazını kılmakta olan Müslümanların üzerine ateş açmıştır. Bu silahlı saldırı sonucu 29 müslüman şehit olurken 120 kişi yaralanmıştır.[21] Katliamı düzenleyen fail Goldstein ise, saldırıdan kurtulanlar tarafından dövülerek öldürülmüştür.

Bu saldırı sonrası bölgedeki İsrail askerleri olaya müdahale etmiş ve buna karşılık veren Filistinliler ile aralarında çatışmalar gerçekleşmiştir. Yaşanan bu çatışmalar sonucu toplamda 50 Filistinli hayatını kaybetmiştir. Halîl halkının yaralıların kaldırıldığı hastane önünde eylem düzenlemesi üzerine İsrail sokağa çıkma yasağı ilan etmiş ve şehir üzerindeki denetimini arttırmıştır.

Baruch Goldstein, 1983'te İsrail'e yerleştikten sonra çocukluk döneminde arkadaşı olan Meir Kahane tarafından kurulan, Araplara karşı çeşitli şiddet eylemlerini meşru gören ve Yahudi kimliğini yüceltme çabası içerisinde olan bir terör örgütü ile yakın ilişkiler içerisinde olduğu bilinse de bu olay, bireysel bir terör eylemi olarak değerlendirilmiştir.[22] O dönem İsrail başbakanı İzak Rabin saldırıyı kınayarak şu açıklamayı yapmıştır: "Siz yasadışı yerleşimciler İsrail topluluğunun bir parçası değilsiniz. Bu korkunç adama [Goldstein] ve onun gibi olanlara şunu söylüyoruz: Siyonizm ve Yahudiler için utanç kaynağısınız."[23] Bu eylemin suç olduğuna inanan Yahudiler olduğu gibi, yücelten ve eylemi düzenleyen Goldstein'e kutsiyet atfeden Yahudiler de vardır. Nitekim Kiryat Arba yerleşkesine saldırıdan sonra Goldstein'in anıt mezarı dikilmiştir.

Gerilimin daha da artmasına neden olan bu saldırının hem Müslümanlar hem de Yahudiler için bazı sonuçları olmuştur. Yahudi dini terörizminin bir örneği olan bu saldırı sonrası, İsrail hükümeti camiyi iki taraf arasında gerginliğe neden olduğu gerekçesi ile 3 yıl süre ile kapalı tutmuştur. İki tarafın da üzerinde hak ettiği Halîl Camii, Müslümanlar ve Yahudiler arasında paylaştırılarak tekrar kullanıma açılmıştır. Dörtte üçlük kısmı Müslümanların ibadetine ayrılırken, dörtte biri sinagoga çevrilmiştir.[24] Hazreti İshak ve eşi Rebeka'nın mezarları Müslümanların tarafında kalırken, Hazreti Yakup ve eşi Lea'nın kabirleri Yahudilerin tarafında kalmıştır. Hz. İbrahim ve eşi Sare'nin mezarları ise iki bölümün ortasında yer almaktadır. Ayrıca camiinin etrafında kontrol noktaları oluşturulmuş

---

[21] Menderes Kurt, "İsrail'de Yahudi Dini Terörizmi", *Filistin Araştırmaları Dergisi,* 4, (2018): 19
[22] A.g.e.
[23] Matt Plan, "Baruch Goldstein", My Jewish Learning. Erişim tarihi: 06/08/2019. https://www.myjewishlearning.com/article/baruch-goldstein/
[24] Ömer Faruk Harman, "Kudüs'ün Gizemli Tarihi", (İstanbul: Destek Yayınları, 2016), 171.

ve giriş çıkışları kontrol altına alınmıştır. İsrail hükümeti bu olay sonrası şehrin birçok noktasına el koymuştur. Halen devam eden gerginliklerin Müslümanlar için en önemli nedenlerinden biri camiinin minaresinin Yahudilere ayrılan sinagog tarafında kalması sonucu imamın her gün ezan okumak için İsrail askerlerinin kontrolünden geçmek zorunda olmasıdır. İmam, camiye İsrail askerleri kontrolünde girmekte ve zaman zaman çıkarılan zorluklar dolayısıyla vakit namazları gecikmektedir. Bunun Müslümanlar için en trajik sonuçlarından bir diğeri ise saldırının düzenlendiği tarihten itibaren Halîl şehrinde Akşam ezanının okunamaması olmuştur.[25]

Olay sonrası 8 Mayıs 1994'te BM öncülüğünde katliam sonrası Hebron'da ilk Geçici Uluslararası Varlık misyonu (TIPH) kuruldu. Ancak Filistin İdaresi ve İsrail hükümeti, görev süresinin uzatılması konusunda bir anlaşmaya varamadı ve bu nedenle gözlemci grup 8 Ağustos 1994 tarihinde şehirden geri çekildi.[26]

Şehrin Statükosu

Halîl şehrinin günümüzdeki statükosu ise 1995 yılında Oslo Antlaşması ve 1997 yılındaki Hebron Protokolü ile belirlenmiştir. Bu anlaşmalar sonucu şehir 2 bölgeye ayrılmıştır. H1 olarak isimlendirilen ve toprakların %80'ini kapsayan 120,000 Arap nufûslu bu kısım Filistin Özerk Yönetimi altındadır. Yahudi yerleşimcilerin bu bölgeye giriş izni vardır. H2 olarak adlandırılan ve şehrin %20'sini kapsayan bölge ise İsrail yönetimi altındadır. Filistinli Araplara İsrail Savunma Kuvvetleri'nden geçerli belgeleri aldıktan sonra giriş izni verilmektedir.[27] Hem Müslümanlar hem de Yahudiler için önem arz eden Halîl Camii'nin içerisinde bulunduğu bölge ise nûfus çoğunluğu Müslümanlarda olmasına rağmen İsrail yönetimine bırakılmıştır.

İsrail'in Filistinli Araplar Üzerindeki Baskıları

O dönemlerde devam eden yerleşim faaliyetleri nedeniyle İsrailli yerleşimciler ve yerel Filistin halkı arasında birçok şiddet olayı yaşandı. İsrail hükümeti bu olaylara son vermek için "ayrılık ilkesi" olarak isimlendirdiği politika ile iki grup arasında yasal ve fiziksel ayrımcılığı sağlamak adına bazı uygulamalar oluşturdu. Oslo görüşmeleri ve Hebron Protokolü sonucu şehirin yönetimi iki devlet arasında paylaştırılsada İsrail Devleti Filistinlilerin kontrolünden olan H1 bölgesinde bu politikayı uygulamaktan geri durmamıştır.

---

[25] Enes, "Halil Şehrinde İsrail'in Kurduğu Yerleşim Birimleri Ve Şehri Yahudileştirme Çabaları", 46.

[26] 1994 yılı Ağustos ayında Filistin'de yaşanan olayları detaylı incelemek için Birleşmiş Milletlerin yayınladığı rapor incelenilebilir. https://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/0dc66238be1bfb86852560ee004d92c8 Erişim tarihi: 01/09/2019

[27] Calculation based on data from the 2017 Census disaggregated by building, provided by PCBS to OCHA.

H1 bölgesindeki Yahudi yerleşimlerinin bulunduğu alanı kapalı bölge (closed area), Harem-i İbrahimi içine alan şehir merkezini ise yasak bölge (restricted area) ilan edilerek denetim İsrail ordusuna tahsis edilmiştir. İsrail hükümeti bu uygulamaların meşruiyetini 1994'te Yahudi bir yerleşimci olan Goldstein'in Harem-i İbrahim'e düzenlediği saldırı eylemi sonrasına ve 2000 yılında Filistin halkının İsrail işgal güçlerine karşı başlattığı İkinci İntifada dönemine dayandırır.[28] İntifada sonrası dönemlerde Filistinli halkına sokağa çıkma yasakları uygulanmış, şehir merkezinde Filistinli araçların hareketinin kısıtlanmasına yönelik fiziksel engeller konulmuş, kontrol noktaları oluşturulmuş, yerli halka yönelik şiddet uygulanmış ve dükkanların çoğu kapatılmıştır.[29] Ayrıca İsrail Hükümeti şehir içinde yollar inşa ederek Filistin şehirlerini arasındaki iletişi kesmiş bu eylemi ise yerleşim birimleri ile İsrail toprakları arasında kolay erişimi sağlamaya çalıştığını yönündeki iddiası ile haklı ideolojik bir zemin hazırlamaya çalışmıştır.

Halîl şehri merkezini hedef alan fiziksel engellemelere yönelik oluşturulan kontrol noktalarında geçişlerde araç kullanılmasına imkan vermemektedir. İnsanlar kontrol noktalarından araçsız geçerek evlerine yürüyerek varmak zorundadırlar. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi Nisan 2019'da yayınladığı rapora göre, İsrail denetimi altında bulunan bölgelerde erişim kısıtlamaları yüzünden kontrol noktasından geçmek zorunda olan ve nüfusun %90'ına tekabül eden yaklaşık 6,200 kişi evlerine kendi araçlarıyla ulaşamamaktadır.[30]

İsrail'in Halîl şehri üzerinde ciddi bir ekonomik baskısı söz konusudur. Nitekim işgal öncesi Halîl şehri Filistin ekonomisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Ancak İsrail'in uyguladığı siyaset sonucu, kısıtlamalar ve ekonomik baskılarla birçok işletme sahibi yaptıkları işe devam edemez hale gelmişlerdir. Bu durum beraberinde insanların işsizlik sorunu ile yüzleşmesine ve artan yoksulluk problemlerine neden olmuştur.

Birleşmiş Milletleri[31]n yayınladığı raporda H2 bölgesinde yaşayan yerel Filistin halkının yerleşimciler tarafından uygulanan şiddete ve erişim kısıtlamalarına ek olarak, İsrail kuvvetleri tarafından evlerine yapılan sürekli baskınlar ve saldırılara maruz kaldığını bu baskın ve saldırılar sonucunda ise genellikle evlerinin bir kısmına geçici olarak el

---

[28] ://docs.google.com/viewerng/viewer?url=https://www.ochaopt.org/sites/default/files/h2_spotlight_april_2019.pdf&chrome=true Erişim tarihi: 01/09/2019.

[29] The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories, "Ghost Town: Israel's Separation Policy and Forced Eviction of Palestinians from the Center of Hebron", Mayıs 2017. https://www.btselem.org/publications/summaries/200705_hebron Erişim tarihi: 01/09/2019

[30] A.g.e.

[31] http://www.globalprotectioncluster.org/_assets/files/field_protection_clusters/Occupied_Palestinian/files/oPt_PC_factsheet_Hebron_City_H2_2014_EN.pdf Erişim tarihi: 22/09/2019

konulduğunu belirtilmiştir. Filistinlilerin yaşama hakkını kısıtlayan bu uygulama, onların güvenlik, aile, sağlık ve sosyal yaşam haklarını göz ardı etmektedir. İsrail güçleri Ocak 2015 yılı itibariyle 1,014 adet Filistinliyi yaşadığı evden çıkartmıştır.[32] Oranlar doğrultusunda çatıları yada evlerinin bir kısmı geçici olarak işgal edilen Filistinlilerin oranı %75'tir.[33]

[32] https://www.btselem.org/publications/summaries/200705_hebron Erişim tarihi: 01/09/2019

[33] https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=https://www.ochaopt.org/sites/default/files/h2_spotlight_april_2019.pdf&chrome=true Erişim tarihi: 01/09/2019.

Sonuç

Halîl şehri, Müslümanların ve Yahudilerin ortak peygamberi olan Hz. İbrahim'in kabrinin orada bulunmasından dolayı her iki din için de önemli bir konumdadır. İsrail Devleti'nin, Halîl üzerinde fiili ve hukuki bir başarısı söz konusudur. Nitekim İbrahimi dinler açısından kutsal olan Mescid-i İbrahim'in olduğu bölge İsrail Devleti'nin kontrolü altındadır. İsrail, şehrin Yahudiler için dini önemini ön plana çıkarıp, tarihi arka planını kullanarak işgal bölgelerinde Yahudi kimliğini kalıcı hale getirmeye çalışmaktadır. Nitekim Halîl şehrine kurulan yerleşim biriminin ismini, Tevrat'ta Halîl bölgesi kastedilerek isimlendirilen Kiryat Arba olarak koymuşlardır. Harem-i İbrahim deki uygulamaları ise bu fikri güçlendirmek için uyguladığı siyasetin bir parçasıdır. İsrail'in buradaki eylemleri yakın gelecekte Mescid-i Aksa için uygulamaya çalıştığı siyasetin açık ve net bir göstergesidir. Aynı şekilde İsrail Devleti işgal bölgelerinde Yahudi kimliğini kalıcı hale getirmek için Müslümanlar tarafından istisnai bir mevkide tutulması gereken Halîl şehrini statüko da Yahudi kimliğine büründürülmeye çalışılmaktadır. Yerleşim birimleri politikası da Filistin topraklarına bu doğrultuda yapılmış bir başka saldırıdır. Çeşitli nedenlere binaen inşa edilen bu birimlerin hedefledikleri temel şey aynıdır: Filistin toprakları üzerinde bir Yahudi devleti olarak İsrail'in hakim güç olmasını sağlamak. Yerleşimcilik bir olgu olarak dayatılmış ve sonucunda şehirde demografik değişiklikler meydana gelmiştir. İki taraf arasındaki gerginlik İsrail'in yerleşim hareketini durdurmamış aksine politikaları doğrultusunda için daha çok kamu kaynağı tahsis ederek daha fazla yerleşim birimi inşaatı için izin verilmeye başlanmıştır. Süreç içerisindeki uluslararası kınamalara rağmen, yerleşimcilerin sayısı azalmamış, sürekli olarak artmıştır.

Müslümanların gasp edilen hakları, işgal sebebiyle hukuku müdafaa edemeyen Filistin yönetimi tarafından savunulamamaktadır. Daha çok araştırma ile İsrail'in Halîl'i de kapsayan Filistin toprakları üzerindeki hukuk ihlalleri, somut bir şekilde ele alınmalıdır. İsrail'in uluslararası alanda kendine meşruiyet çalıştırma çabalarını sonuçsuz çıkarmak, İslam kültüründe bu denli önemli Halîl şehrinin Yahudileştirilmesine izin verilmemesi için yapılacak olan çalışmalara destek olunmalıdır.

KAYNAKÇA

Bilge, Mustafa L.“Halîl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 15: 307-309. Ankara: TDV Yayınları, 1997.

Enes, Şeyma Nur. “Halil Şehrinde İsrail’in Kurduğu Yerleşim Birimleri Ve Şehri Yahudileştirme Çabaları”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2019.

Global Protection Cluster. “Protection Concerns and Humanitarian Impacts of Settlement Activity in Hebron city (H2)”. Erişim 22/09/2019. http://www.globalprotectioncluster.org/_assets/files/field_protection_clusters/Occupied_Palestinian/files/oPt_PC_factsheet_Hebron_City_H2_2014_EN.pdf

Gürkan, Salime Leyla. “Yahudilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 43: 226-232. Ankara: TDV Yayınları, 2013.

Harman, Ömer Faruk. *Kudüs’ün Gizemli Tarihi*. İstanbul: Destek Yayınları, 2016.

Israel Ministry of Foreign Affairs “Hebron Historical Background and Statistics”. Erişim 31/08/2019. https://mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/hebron%20-%20background.aspx

Karaman, M. Lutfullah. “Filistin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.* 13: 89-103. Ankara: TDV Yayınları, 1996.

Kurt, Menderes. “İsrail’de Yahudi Dini Terörizmi”, *Filistin Araştırmaları Dergisi,* 4, 2018.

Plan, Matt. “Baruch Goldstein”. My Jewish Learning. Erişim 06/08/2019. https://www.myjewishlearning.com/article/baruch-goldstein/

The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories. “Ghost Town: Israel's Separation Policy and Forced Eviction of Palestinians from the Center of Hebron”. Erişim 01/09/2019. https://www.btselem.org/publications/summaries/200705_hebron

United Nations. “The Humanitarian Situation in the H2 Area of Hebron City Finding of Needs Assessment”. Erişim 01/09/2019. https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=https://www.ochaopt.org/sites/default/files/h2_spotlight_april_2019.pdf&chrome=true

Question of Palestine Home. “Chronological Review of Events Relating to the Question of Palestine”. Erişim 01/09/2019. https://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/0dc66238be1bfb86852560ee004d92c8

Açlık ve Tokluk Durumunun Davranış Üzerine Etkileri

Mukadder Kalkan[1]

Özet

Hz. Peygamberin koyduğu ölçüden fazla yeme halinde vücutta oluşan toksinlerin sebep olduğu tıkanıklıklar sonucu kalbin kanı düzgün pompalayamaması ve dokuların oksijensiz kalması gibi pek çok fiziki ve ardından gelen ruhi hastalıklara sebep olmaktadır. Tok olan insanın mantıklı düşünememesi, nefis üzerinden yaklaşan şeytana karşı koyamaması ile sonuçlanmaktadır. Kötü ahlâkın alameti olarak görülen tokluğun tedavisi açlıktadır. Aç kalan insan öncelikle sindirim sistemi ile vücuda giren yabancı maddeler ile uğraşmak yerine vücutta birikmiş taksin maddeleri temizlemektedir. Ardından açlıkta hem bu temizlenme hem de salgılanan hormonlar sayesinde dinçlik gelmektedir. Aynı zamanda fazla yiyerek israf etmediği malından, Allah yolunda tasarruf etmesi kolaylaşır. Aç olduğu için uykusu hafiflemektedir. Bu sayede zamanı artarak, hayatı bereketlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: açlık, tokluk, imam Gazali, ibn Haldun, serotonin, katekolaminler.

Giriş

İnsan, ruh ve cismi olmak üzere iki bileşenden oluşmaktadır. Bu iki bileşenin kendine özgü beslenme şekli ve gıdası vardır. Beslenme, canlıların hayatlarını devam ettirebilmek için besin tüketmesidir. Cismi olan kısmın, dünyada yetişen besinler ile beslenmesi gerekmektedir. Ruh ise bunun aksine dünyada yetişen besinlerden uzak durması gerekmektedir. Çalışmamızda, cismi bedenin tükettiği yiyecek miktarının, insan sağlığı ve ruh sağlığı üzerine etkilerine bakacağız. Bu çalışma doğrultusunda incelenen kaynaklar dolayısı ile daha çok Hz. Muhammed'in (s.a.v) öğütleri doğrultusunda ilerleyeceğiz.

Kötü ahlâktan kurtulmak isteyen kimse nefsine muhalefet olmalı ve onun isteklerinden kurtulmalıdır.[2] Nefsi bütün alışkanlıklarından uzaklaştırmalıdır.[3] Açlık ve uykusuzluk ile terbiye edilmelidir.[4]

Sabırlı ve cefakeş insanlarda güzel ahlâk daha kolay gelişmektedir.[5] İbn Haldun, Araplar 'da, bedevi ve şehir halkından bu konuda örnek vermiştir. Toplulukların hepsi verimli arazilerde yaşamamaktadır. Bunun sonucu olarak toprağı verimli olan topluluklar genelde

---

[1] Türgev Akademi 3. Aşama Öğrencisi.
[2] İmam Gazali, *Kimyâ-yı Saâdet (tcr. Arslan* Ali), Ankara: Yeni Şafak, II, s. 469.
[3] Gazali, *Saâdet*, II, s. 477.
[4] Gazali, *Saâdet,* II, s. 477.
[5] Gazali, *Saâdet*, II,s. 479.

refah içinde yaşamaktadırlar. Fakat bedevilerde olduğu gibi göçebe ve fakir topluluklarda bulunmaktadır. İbn Haldun'un belirttiğine göre genelde süt ve süt ürünleri ile beslenen bedeviler aynı zamanda yoksulluk ile uğraşmaktaydılar.[6] Şehir halkı ise lezzetli yiyecekler yiyerek rahat içinde yaşmaktaydılar.[7] İmam Gazali açlığın faydaları arasında kalbin temizlenmesi gibi zekânın da keskinleştiğini belirtmiştir.[8]

İbn Kayyim El-Cezviyye, Tıbbu'n- Nebevî adlı eserinde beslenme ölçüsünü ayakta kalacak kadar yemek, yeteri kadar yemek ve ihtiyaçtan fazlasının yenmesi olarak üçe ayırmıştır.[9] Hz. Muhammed (s.a.v.) insanın ayakta kalacak kadar yemesini tavsiye etmiştir.[10] Neden bu ölçüde besin tüketilmesi gerektiğini ise farklı açılardan inceleyebiliriz.

İbn Kayyim, bir insan yemek yediği zaman midesindeki yiyeceklerden kaynaklı olarak buhar yükseldiğini belirtmiştir.[11] İbn Kayyim'in bahsettiği buhar, günümüzde sağlıklı çiğnememekten kaynaklı olarak, midemizde sindirime devam etmesi gereken besinlerin, çürümesinden kaynaklı oluşan buhardır. Yapılan araştırmalara göre "ghrelin" açlıkta sentezlendiği ve iştahı arttırıcı etki gösterdiği saptanmıştır.[12] Ghrelin'in seviyesinin değişiminde mide duvarları gerginliği yerine, midenin glikoz ve kimyasal olarak uyarılmasının önemli olduğu tespit edilmiştir.[13] Midenin kimyasal olarak uyarılması ve midedeki sindirim aşamasının sağlıklı olması için ağızdaki sindirimin yeterli düzeyde olması gerekmektedir. Ağızda başlayan sindirim sağlıklı olduğunda her dişte iki tane olan akupunktur noktalarından beyne sinyal gönderilerek mide hazırlanmaktadır.[14] Fakat ağızdaki sindirim gerçekleşmediğinde veya mide sindirimini gerçekleştiremeyecek kadar çok dolu olduğunda besinler sindirilmek yerine çürütülür.[15]Çürüyen besinlerden gerekli enerji sağlanamaz. Dolayısı ile kısa zamanda ghrelin seviyesi artarak birey tekrar besin tüketme ihtiyacı duyar. Aynı zamanda çürüyen bu besinlerden kaynaklı oluşan toksinler önce bağırsak epiteline zarar verir, ardından toksinlerinde emilimi gerçekleşir.[16] Emilen toksinler vücuttaki depoları doldurduktan sonra kan dolaşıma geçer.[17] Toksinler vücuttan öksürük, sivilce

---

[6] İbn Haldun, *Mukaddime* (tcr. Tekin Arslan). I-II, İstanbul: Bilgi Berekettir, 2017, I, s. 204-205.
[7] Haldun, Mukaddime, I, s. 204-205.
[8] Gazali, Saâdet, II, s. 89.
[9] İbn Kayyim El-Cezviyye, *Tıbbu'n-Nebevî (* tcr. Ertuğrul Yusuf). İstanbul: Uygun Matbaacılık, s. 35.
[10] Kayyim, *Nebevi*, s. 35.
[11] Kayyim, Nebevi, s. 111.
[12] H. Murat Bilgin, "Ghrelin; Gündemdeki Hormon", *Dicle Tıp Dergisi*, 2006, sy. 4, s.268-272, s. 270.
[13] Süleyman Aydın, Yusuf Özkan, Emrah Caylak, Suna Aydın, "Ghrelin ve Biyokimyasal Fonksiyonları", *Turkiye Klinikleri J Med Sci*, 2006, sy. 26, s. 272-283, s. 274.
[14] Aidin Salih, *Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde*, İstanbul: Yitik Şifa, 2019, s. 12.
[15] Salih, *Gerçek Tıp*, s.13.
[16] Salih, Gerçek Tıp, s. 16.
[17] Salih, Gerçek Tıp, s. 15.

şeklinde atılmaya çalışılır.[18] Ancak süreç devam ettikçe artan toksinler besinlerin dokulara ulaşmasını engeller. Buda beyne vücudun aç olduğu sinyalini verir. Böylece tekrarlanan döngüye girilir. Aynı zamanda ihtiyaç duyduğu besine ulaşamayan beyin faaliyetleri de yavaşlar.

Günümüzde vücuda sadece çürümeden kaynaklı toksin girişi olmamaktadır. Geliştirilen teknoloji ile üretilen GDO'lu ve uzun süre dayanması, güzel görünmesi gibi sebepler ile gıdalara katılan katkı maddeleri ile de vücuda toksin girişi olmaktadır. Tüketilen besin miktarı artıkça bu toksinlerin vücutta birikmesi hızlanacaktır.

Tokluk halinde vücutta serotonin salgılanır.[19] Serotonin, akciğerlerin hava alımını azaltarak kanın oksijenlenmesini azaltır.[20] Serotonin, gastrointestinal sistemde bulunan düz kasların kasılmasına sebebiyet vererek daha çok çalışmasını sağlamaktadır.[21] Buda acıkmayı hızlandırarak tekrar yemek yemeye sevk eder. Bu yeni döngü beynin yeterince oksijenlenmesini engellemektedir.

Tokluk halinde beynin, ihtiyacı olan oksijen ve besine ulaşamadığı tespit edilmektedir. Buda, Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri'nin Marifetname'sinde az yemenin faziletleri arasında sıraladığı insan bedeninin, hayvani ihtiyaçlardan kurtulacağını zihnin daha iyi çalışacağını, delinin bile açken aklının başına geleceğini[22] söylemesini açıklamaktadır.

Bağımlılık gibi psikolojik, ruhsal ve sinirsel hastalıkların sebebinin

İbn Kayyim El-Cezviyye, Tıbb'un-Nebevî adlı eserinde hastalıkların zıddıyla tedavi edileceklerini anlatmaktadır. Tokluk sebebiyle oluşmuş bu sıkıntılar açlık ile çözülebilir. Bunu (bizanstan gelen hekime giderken peygamberimizin söylediği sözleri yazıcam ama henüz ana kaynaklardan bulamadım)

Açlık halinde katekolaminler salgılanır.[23] Katekolaminler, kalbin çalışmasını hızlandırmakta ve kanın oksijenlenmesini artırmaktadır.[24] Böylece beyin daha çok oksijenlenerek çalışmaktadır. Âbidlerin daha çok bedevi halktan çıkışının[25] sebebini açıklamaktadır.

---

[18] Salih, Gerçek Tıp, s. 15.
[19] Şahin Ayşe Nur, *Yetişkin Bireylerde Pisikobiyotik Özellik GösterenProbiyotik BesinlerinTüketimi ve Mental Sağlık Arsındaki İlişkilerinin İncelenmesi* (yüksek lisans tezi, 2018), Başkent Üniversitesi, s. 11-12.
[20] Şahin, *Mental Sağlık*, s.8.
[21] Nurten, Çocuklarda Saldırganlık, s. 8.
[22] Hasankale'li İbrahim Hakkı, *Marifetname*(sadeleştiren Ulusoy Turgut). s. 89-95.
[23] Özenoğlu Aliye - Ünal Gökçe, "Açlık ve Yoksulluğun Çocuklarda Saldırganlık ve Şiddet davranışları ile İlişkisi" *Gümüşhane Sağlık Bilimleri Dergisi,* 2015, sy. 4, s. 162-179, s. 172.
[24] Güngör Nurten, Depresyon Tedavisinin Hedef Enzimlerinden MAO-A'nın Bazı Bitkilerde İnhibisyonu (yüksek lisans tezi, 2014), Balıkesir Üniversitesi, s. 8.
[25] Haldun, Mukaddime, I, s. 206.

İmam Rabbanî Mektubât adlı eserinde dünyanın lezzet ve acısını iki kısma ayırmıştır. Vücuda lezzet verenin ruha acı verdiğini, vücuda acı veren şeyin ruha lezzet verdiğini belirtmiştir.[26] Ruh, bedene bağlanmıştır ve bedenin hükmüne bürünmüştür.[27] Böylelikle ruhun acısı da sevinci de beden ile bir olmuştur.[28] Bunun da hayvanların mertebesi olduğunu belirtmiştir.[29]

İmam Gazali, şeytanın insana nefsi üzerinden yaklaşmakta olduğunu belirtmektedir.[30] Bu yüzden nefsimizi aç bırakmalıyız. İstediği gibi yiyen ve doyan nefis, hayvanileşir. Hz. Muhammed (s.a.v.) "Az yemekle ve az içmekle nefsinizle cihad ediniz. Zirâ az yemenin az içmenin sevabı, kâfirlerle cihad etmenin sevabı gibidir. Allah katında az yemenin ve içmenin sevabından daha makbul sevap yoktur." buyurmuştur.[31]

Açlık hali, başka aç insanların halini anlamalarını sağlamaktadır.[32] Oysa tok insan herkesi kendisi gibi tok zanneder.[33] Aynı zamanda tam olarak doymayan insanlar mallarından da tasarruf ederler.[34] Bu sayede aç insanları anlayan insan, sadece anlamış olmakla kalmaz yardım eder.[35]

Tokluk hali insanda kötü davranışların ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir.[36] Tok olmak adına insanlar mal elde edebilmek için daha çok çalışırlar. Mal hırsı ile yolsuzluk gibi pek çok kul hakkına giren yanlış davranışlar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca tokluk halinde salgılanan hormonlardan serotonin, insanda kalp hızında ve kalp basıncında azalmaya sebep olur.[37] Kalp atışları azalan insana uyku hali hâkim olmaktadır. Uyku ve rahatlık insanda nefsin hoşuna gitmektedir. Nefis bunu hep isteyecektir. Bunu için mevkie yönelirler, mevki içinde birbirleriyle mücadele ederler.[38] Böylece nefis, insanlara midelerini doldurmak için her türlü kötülüğü yaptırmış olmaktadır.[39] Münafıkların tarifinde anlatılan her şey kötü ahlâkın göstergeleridir.[40] Hz Muhammed "Müminlerin himmeti namaz, oruç, hac, ve ibadetidir.

---

[26] İmam Rabbânî, *Mektubât*(tcr. Zirek M.Metin).İstanbul: Yeni Şafak, 2006, s. 173.
[27] Rabbânî, Mektubât, s. 174.
[28] Rabbânî, Mektubât, s. 174.
[29] Rabbânî, Mektubât, s. 174.
[30] İmam Gazali, *Kalplerin Keşfi* (nşr. Duran Abdulhalık. İstanbul: Yeni Şafak, 2005, s. 29.
[31] Gazali, Saâdet, II, s. 492.
[32] Gazali, Saâdet, II, s. 493.
[33] Gazali, Saâdet, II, s. 493.
[34] Gazali, Saâdet, II, s. 495.
[35] Gazali, Saâdet, II, s. 495.
[36] Gazali, Saâdet, II, s. 489.
[37]Nurten, Çocuklarda Saldırganlık, s. 14.
[38] Gazali, Saâdet, II, s. 489.
[39] Gazali, Saâdet, II, s. 489.
[40] Gazali, Saâdet, II, s. 478.

Münafıkların himmeti hayvan gibi yemek ve içmektir." buyurmuştur.[41] Bir başka hadiste "Mümin bir mide için yer, kâfir ise yedi mide için yer"[42]

Sonuç

Vücudu ayakta tutacak kadar besin tüketmek gerekmektedir. Doyana kadar yemeyen bireylerde serotonin hormonu yerine katekolaminin seviyesi yükselmektedir. Kalbin çalışmasını kolaylaştırmaktadır. Bu sayede bünye daha dinç olur. Dinç ve oksijene yeteri kadar ulaşabilen beyin işlevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getire bilmektedir. Dinin yasaklarına uymakta daha az zorlanmaktadır. Çünkü tokluğun verdiği rehavete kapılmamaktadır ve uykusu hafifleyen birey ibadetlerini yerine getirmekte zorlanmamaktadır. Buna bir kanıtta mideyi doldurabilmek için yapılacak haksız mal kazançlarına ihtiyacı olmamasıdır. Böylece kul hakkından kendini sakınması kolaylaşacaktır. Aç kalan bünye empati kurmakta zorlanmamaktadır. Bu sayede merhameti genişlemektedir. Cismi bedenin doyurulmaması halinde nefis bir sonraki hayvani ihtiyaçlarını düşünememektedir. Ruhun doyması için daha iyi bir zaman tasarrufu bulunmamaktadır.

Çağımızda düşünmek ve yeni bir fikir üretmek önem arz etmektedir. Vücut aç kaldığı zaman bünyesindeki toksin maddeleri temizleyerek oksijenin ve besin maddelerinin dokulara yeterince ulaşmasını sağlamaktadır. İnsanlar aç kaldığında koku ve tat alma duyuları geliştiği gibi istekleri canlanır ve insanlar mizaçlarına dönmeye başlarlar.[43] Böylece mizacına ve özgün bakışa kavuşan insanlar daha özgün düşüneceklerdir.

İnsan doğası gereği yemeğe mecburdur. Fakat sadece onu ayakta tutacak kadar yediğinde hem fiziki hem ruhi ve psikolojik açıdan huzur, sağlık ve özgünlük kazanacaktır.

---

[41] Gazali, Saâdet, II, s. 478.
[42] İmam Buhârî, *Sahîhî Buhârî* (tcr. Kocaer Abdullah Feyzi), Konya: Hüner Yayınevi, 2007, s. 698.
[43] Salih, Gerçek Tıp, s. 112.

Kaynakça

Aydın, Süleyman., Özkan, Süleyman., Caylak, Emrah., Aydın, Suna. "Ghrelin ve Biyokimyasal Fonksiyonları", *Turkiye Klinikleri J Med Sci*, 2006, sy. 26.

Bilgin, H. Murat. "Ghrelin; Gündemdeki Hormon", *Dicle Tıp Dergisi*, 2006, sy. 4, s.268-272.

Güngör, *Depresyon Tedavisinin Hedef Enzimlerinden MAO-A'nın Bazı Bitkilerde İnhibisyonu* (yüksek lisans tezi, 2014), Balıkesir Üniversitesi.

Hasankale'li İbrahim Hakkı, *Marifetname*(sadeleştiren Ulusoy Turgut).

İbn Haldun, *Mukaddime* (tcr. Tekin Arslan). I-II, İstanbul: Bilgi Berekettir, 2017.

İbn Kayyim El-Cezviyye, *Tıbbu'n-Nebevî* (tcr. Ertuğrul Yusuf). İstanbul: Uygun Matbaacılık.

İmam Buhârî, *Sahîhî Buhârî* (tcr. Kocaer Abdullah Feyzi), Konya: Hüner Yayınevi, 2007.

İmam Gazali, *Kalplerin Keşfi* (nşr. Duran Abdulhalık. İstanbul: Yeni Şafak, 2005.

İmam Gazali, *Kimyâ-yı Saâdet* (tcr. Arslan Ali). Ankara: Yeni Şafak.

İmam Rabbânî, *Mektubât*(tcr. Zirek M.Metin).İstanbul: Yeni Şafak, 2006.

Özenoğlu - Ünal, "Açlık ve Yoksulluğun Çocuklarda Saldırganlık ve Şiddet davranışları ile İlişkisi" *Gümüşhane Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2015, sy. 4, s. 162-179.

Salih, Aidin. *Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde*, İstanbul: Yitik Şifa, 2019.

Şahin, *Yetişkin Bireylerde Pisikobiyotik Özellik GösterenProbiyotik BesinlerinTüketimi ve Mental Sağlık Arsındaki İlişkilerinin İncelenmesi* (yüksek lisans tezi, 2018), Başkent Üniversitesi.